

ХОЛІСТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Міжкультурний простір сучасного міста передбачає складні інтеграційні процеси, коли «врощування» в культуру проходить під напругою різних світоглядів, конфесій, життєвих моделей. Глобалізація стає причиною об'єднання суспільств в нову єдність. Проблеми крос-культурної комунікації можуть вирішуватися організацією міжкультурного діалогу [4, 3]. В основному акцент дослідників стоїть на подоланні бар'єрів між культурами. Але і в межах однієї культури існує дистанція між стартовими умовами і соціальними впливами на розвиток окремих особистостей протягом життя, що створює бар'єри між людьми однієї культури.

Бар'єри в соціальному середовищі можна розглядати як наслідки еволюційних пристосувань біологічного виду. Задля виживання примати збираються в зграю, в якій вирішуються питання харчування, безпеки, продовження роду тощо. Представники іншої зграї сприймаються як чужаки, що претендують на ресурси. Міжгрупові бар'єри – біологічні чинники виживання. Коли ж сучасні політологи і соціологи порівнюють успішні і неуспішні спільноти, то приходять до висновку, що задля процвітання в державі цінності самовираження мають домінувати над цінностями виживання [5, 200]. Цінності виживання не сьогодні, так завтра стануть рудиментом для суспільств, що можуть забезпечити громади життєво необхідним. Як споживання калорійної їжі, таке важливе для пращурів, для сучасних людей стає неактуальним і лише призводить до ожиріння, так і установка на зграйність є неактуальною в суспільстві самодостатніх особистостей.

В філософії два типи суспільної організації (спрямоване на виживання та на самоактуалізацію) відповідають двом типам онтологій – інтегративного типу (в основі якої єдина першооснова [3, 76]) та диференціального типу. «В рамках диференціальної онтології культура може бути представлена як соціокультурний контекст, який не виступає в якості прояву якої б то не було заданої першооснови, але є ефектом складної взаємодії і переплетення найрізноманітніших факторів (перспектив, тенденцій), з яких неможливо виявити жодного, що визначає... Різні чинники не редукуються до єдності, взаємодіють один з одним, змінюючись, виникаючи і зникаючи у цій взаємодії» [3, 76].

Руйнація ієрархічної патерналістської моделі світу супроводжується болісним процесом втрати смислів [2]. Але відсутність лінійності породжує нові перспективи.

В рамках диференціальної онтології з'являється новий спосіб нелінійного мислення – холістичне мислення. Вже йшлося про міжкультурний діалог як засіб крос-культурної комунікації. Якщо ж спробувати змістити перспективу і поглянути на питання не з позиції не «поруч», а з позиції «над» питанням міжкультурних та міжособистісних відмінностей, тоді можна говорити про подолання проблем бар'єрів засобами розвитку холістичного мислення.

Слово «холізм» походить від грецького *ὅλος* - цілий, увесь. Термін запровадив Я. Сметс у книзі «Холізм і еволюція» [9, 750]. Останнім часом про холістичний підхід пишуть і педагоги. «Одним із завдань компетентно спрямованої освіти є розвиток холістичного мислення», яке передбачає «уміння розуміти широкий, а іноді й глобальний контекст проблем, тобто уміння контекстувати знання» [1].

З часів античної Греції, коли взагалі починається зародження європейської науки, тогочасні дослідники почали вивчати навколишній світ, використовуючи аналітичний метод, який передбачав аналіз («розклад, розчленування») і синтез («з'єднання, складання») [9, 20] досліджуваних об'єктів. Такий метод дозволив європейській цивілізації пройти успішний шлях теоретичного пізнання і прикладного застосування теорії, що змінило не лише розуміння буття, а і побут. Націленість на аналіз і синтез привів до формування певного способу мислення – аналітичного мислення.

У спільній праці американського соціального психолога Р. Е. Нісбетта та східних (китайських і корейських) дослідників «Культура і системи мислення: порівняння холістичного і аналітичного пізнання» зазначено: «Холістичне мислення ми визначаємо як орієнтацію на контекст або поле як ціле, звертаючи увагу на співвідношення між об'єктом і полем (фоном, середовищем) і прагнення пояснювати і передбачати події на основі цих взаємин». Яскравою ілюстрацією націленості на об'єкт і на поле є пошук причинності в різних культурах: «Аристотель пояснював падіння каменя в повітрі тим, що камінь має властивість «гравітації», а здатність дерева плавати на поверхні води – тим, що дерево має властивість «левітації». Китайці, навпаки, розуміли, що всі події у світі відбуваються під впливом поля сил. Наприклад, в них існувало уявлення про магнетизм і акустичний резонанс...» [6,14]. Небезпека аналітичного мислення – дихотомія, поділ на чорне і біле. Холістичний спосіб мислення поглинає протилежності: «китайці розвинули діалектику, яка передбачає узгодження, подолання або навіть прийняття очевидних протиріч. Китайська інтелектуальна традиція не наполягає на несумісності тверджень А і не-А і припускає їх одночасне існування» [6,15]. Це дає простір для пошуку золотої середини. Така діалектика має постулати, які «нагадують гегелівську діалектику: теза – антитеза – синтез».

Український філософ Л. Горбунова в роботі «Лімінальність як концепт філософії (до обґрунтування трансформативного навчання)» стверджує, що в діалектиці ще є «залишки метафізичної моделі». Від них звільняється трансгресія. «Трансгресія, по суті, являє собою звільнене від бінарності діалектичне протиріччя» [3,81]. Трансгресія, **«спрямована назовні, представлена насамперед інтерпретацією»**. **«Внутрішня трансгресія здійснюється за допомогою подолання ставших загальноприйнятими інтерпретацій світу»** [3,84]. **Інтерпретація або присвоювання смислів, які від початку не належали особистості, як зовнішній процес, а також подолання застарілих шаблонів, бінарного мислення, патерналізму, центрації, як внутрішній процес,** – це основні напрямки розвитку мислення періоду постмодернізму – холістичного мислення.

Такий тип мислення скоріше не антонімічний до аналітичного (в такому розумінні холістичне мислення не може претендувати на повну цілісність), а поглинає аналітичне мислення як окремих випадок (процес, який можна порівняти із поглинанням законів Ньютона постулатами теорії відносності Ейнштейна).

Музейна педагогіка як педагогіка цінностей [8] має неабиякий потенціал в розвитку холістичного мислення. «Саме в музеях, де кожен предмет цікавий з погляду додаткових (конотативних) значень є особливий потенціал для розвитку холістичного мислення, для запобігання такого небезпечного в сучасному світі бінарного мислення (коли світ ділиться на чорне і біле). У сусідніх вітринах музею можуть бути як християнські потири, так і кіддушні келихи. Розвиваючи холістичне мислення, слід поглянути на різні конфесії як на різні стежки на шляху до пізнання Істини» [8, 24].

Музеї як осередки духовності зберігають матеріалізовані смисли. Саме в музеях може відбуватися складний процес виходу за межі власного острівку уявлень про істину. «Інші», не належні людині смисли, в музеях можуть бути «присвоєними». Це, так би мовити, певна децентрація свідомості, перенесення свідомості у контекст, відчуття контексту як онтологічної реальності. Людство лише на початку XVI ст. разом з ідеями М. Коперника змогло провести «ревізію» своїх поглядів на Всесвіт, який не обертається навколо Землі. Децентрація індивідуальної свідомості – це і є розвиток холістичного мислення. Для розвитку холістичного мислення в музеях, передусім, музейні педагоги мають подолати бар'єри власної свідомості, щоб під час музейної комунікації доносити до відвідувачів всю багату палітру культурних надбань різних груп, не розмежовуючи, а об'єднуючи їх в єдину спільноту. Сократівська бесіда, дебати, метод постановки проблемних питань – будь-які педагогічні методи, які пробуджують свідомість, запускають «механізми» саморозвитку, будуть актуальними і в контексті розвитку холістичного мислення. Навіть сама побудова експозиції може бути ефективним чинником розвитку такого типу мислення. Скажімо, якщо в одній вітрині помістити експонати різних періодів із зображенням праматері скіфів Апі, слов'янської захисниці Живи та Діви Марії, то ми можемо говорити про єдину ідею в різних інтерпретаціях. Така подача, ймовірно, примусить

відійти від бінарного мислення і шаблонів власної групи задля формування загальнолюдської єдності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вербицький В. Формування основних компетентностей учнів – основне завдання навчального закладу. [Електронний ресурс]//Електронна бібліотека НАПН України. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/2372/1/Verbytsky.pdf> (дата звернення 13.11.2016 р.) Назва з екрана.
2. Гигерих В. Конец смысла и рождение человека./Dream Work/ Режим доступа: <http://dreamwork.org.ua> (дата обращения 20.04.2017 г.). Название с экрана.
3. Горбунова Л. Лімінальність як концепт філософії (до обґрунтування трансформативного навчання)/ Горбунова Л.//Філософія освіти. - №2(17). - 2015 №2 (17). – С. 65-94.
4. Євтух В. Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств/ Євтух В.// Політичний менеджмент. - №3. – 2009. - С. 3-13. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59813/01-Evtukh.pdf?sequence=1> (дата звернення 1.03.2017 р.). Назва з екрана.
5. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. М.: Новое изд-во, 2011. – 464 С.
6. Нисбетт Р. Культура и системы мышления: сравнение холистического и аналитического познания/ Р. Нисбетт, К. Пенг, И. Чой, А. Норензаян ; пер. с англ. М.С. Жамкочьян ; под ред. В.С. Магуна.— Москва: Фонд «Либеральная миссия», 2011.— 68 С.
7. *Спільна історія. Діалог культур : навч. посібник. — Львів : ЗУКЦ, 2013. — 256 С.*
8. Удовиченко І. Музейна педагогіка: теорія і практика: науково-методичний посібник / І. В. Удовиченко. – К.: Логос, Національний музей історії України, 2017. – 72 С.
9. Філософський словник: 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. В. І. Шинкарука. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 С.

Файник Тетяна Мар'янівна

к. іст. наук, ст. науковий спіробітник

Інститут народознавства НАН України, м. Львів

r.skytskyi@gmail.com

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ МАЙСТЕРНОСТІ НАРОДНИХ БУДІВНИЧИХ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ (ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Інтерес до виробничих процесів, пов'язаних з рубанням, розпилюванням та обробкою дерева, вищий там, де є ліси, де розвинені різні деревообробні промисли і ремесла. Таким ідеальним середовищем, де формувалась майстерність у сфері деревообробки і деревобудівництва, були на поч. ХХ ст. Українські Карпати. Значна частина горян працювала на лісових промислах, заготовляючи будівельну ялину і карпатський бук. Історичні документи свідчать, що серед повинностей селян, відповідно до королівських декретів XVI-XVIII ст., було постачання до дворів феодалів деревини [5, с. 118]. Селяни, рубаючи ліс, його обробляли, були добрими теслярами, адже виготовлення кісткового дерева (балок з квадратним перерізом, обтесаних з чотирьох боків), вимагало високої майстерності. Виробництво гонтів теж потребувало певної спеціалізації, що сприяло поглибленню розподілу праці. Частина селян поступово перетворювалася в кваліфікованих теслярів, гонтарів та будівельників. Про високий рівень обробки будівельного дерева свідчить той факт, що воно використовувалося не лише для будівництва й укріплення феодальних замків, а йшло на продаж до Гданська і через нього – в інші країни. Сільські громади виділяли для постійних робіт, пов'язаних з будівництвом, окремих людей, які відзначались високим фаховим умінням. За свою працю вони отримували гроші. Відомо, що громади платили спеціальні податки теслярам. Попиту на вироби карпатських майстрів сприяло і те, що лісоматеріали обходились значно дешевше, бо майстри на місці складали будинки, а відтак продавали. Дерев'яні будівлі ставили не тільки у селах, провінційних містечках, а й у великих містах [3, с. 37]. Це свідчить, що особа майстра-будівельника поступово стає в центрі такої вигідної для суспільства справи, як збут будівельного матеріалу. Майже щонеділі у містах і невеличких містечках (Станіслав, Солотвино, Надвірна та ін.) відбувалися ярмарки, на які з навколишніх сіл везли не тільки дрова, а й будівельний матеріал, дошки на покрівлю, столярні вироби і т.д. [11, с.34].